

Małżeństwa wolne od zapowiedzi w prawie kanonicznym (z uwzględnieniem polskiego prawa partykularnego)

W ujęciu kanonistycznym zapowiedzi małżeńskie są publicznym ogłoszeniem zamiaru zawarcia związku małżeńskiego¹. Ich zadaniem jest przede wszystkim podanie do wiadomości wiernych danej wspólnoty parafialnej, że jej członkowie projektują małżeństwo. Jedną z głównych funkcji zapowiedzi jest także zbadanie, czy nic nie stoi na drodze do ważnego i godziwego zawarcia związku małżeńskiego. Ponadto rolą zapowiedzi jest zapobieganie małżeństwom małoletnich zawieranych bez wiedzy rodziców, a niegdyś również małżeństwom tajemnym (*matrimonia clandestina*)². W końcu celem zapowiedzi jest prośba o modlitwę za nupturientów skierowana do parafian³. Mimo wielu zadań, jakie pełnią zapowiedzi, istnieją pewne kategorie małżeństw, które są zwolnione z obowiązku poprzedzenia ich zapowiedziami.

Celem niniejszej publikacji będzie określenie rodzajów małżeństw wolnych od zapowiedzi oraz powodów (podstaw prawnych), dla których są one wyjęte spod prawa o zapowiedziach. Do realizacji tak postawionego celu posłuży przede

¹ Zob. M. Sitarz, *Zapowiedzi przedślubne*, w: M. Sitarz, *Słownik prawa kanonicznego*, Warszawa 2004, k. 201.

² Małżeństwa tajemne (*matrimonia clandestina*) zakazane przez Kościół i współcześnie uznawane za nieważne (z powodu braku formy kanonicznej) należy odróżnić od małżeństw tajnych (*matrimonia secreta*) przez Kodeks Pio-Benedyktyński nazywanych małżeństwami sumienia (*matrimonia conscientiae*), dopuszczanych w szczególnych okolicznościach i uznawanych przez Kościół za ważne.

³ Zob. J. Pelczar, *Prawo małżeńskie katolickie z uwzględnieniem prawa cywilnego obowiązującego w Austrii, w Prusach i w Królestwie Polskiem*, Kraków 1890, s. 95.

wszystkim metoda prawna egzegetyczno-dogmatyczna, a marginalnie także historyczna. Materiał badawczy stanowić będą powszechnie i aktualnie obowiązujące normy prawne, miejscami uszczegółowione o polskie prawo partykularne oraz o przepisy historyczne.

1. Małżeństwa tajne

Pierwszą kategorią małżeństw, które są zwolnione z obowiązku głoszenia zapowiedzi, są małżeństwa tajne (*matrimonia secreta*). Małżeństwo tajne (*matrimonium secreto celebratum*) to małżeństwo zawarte z obowiązkiem zachowania ścisłej tajemnicy o jego zawarciu czy istnieniu⁴. Nie należy go mylić z małżeństwem nazywanym w Polsce „ślubem cichym”, czyli zawieraniem bez rozgłosu, który zwykle towarzyszy tej uroczystości.

Kościół od wieków zmagał się z problemem małżeństw zawieranych w sposób tajemny. Powodem tego była przede wszystkim obawa przed bigamią. Już na soborze laterańskim IV w 1215 roku postanowiono, by każde małżeństwo było poprzedzone zapowiedziami, zaś na tych, którzy uczestniczyliby w małżeństwie zawierającym *extra facie ecclesiae*, to jest nupturientów oraz asystującego kapłana, Kościół nakładał kary i pokuty⁵. Przepisy te zostały przypomniane przez ojców soborowych blisko 350 lat później podczas koncylium trydenckiego w 1563 roku⁶.

4 Zob. T. Pawluk, *Prawo koniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 3, Olsztyn 1984, s. 208.

5 *Concilium Lateranense IV*, w: *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima collectio*, a cura di J. D. Mansi, t. 22, Venetiis 1778, col. 1038–1039: „Quare speciale quorundam locorum consuetudinem ad alia generaliter prorogando, statuimus, ut, cum matrimonia fuerint contrahenda, in ecclesiis per presbyteros publice proponantur, competenti termino praefinito, ut infra illum, qui voluerit & valuerit legitimum impedimentum opponat. Et ipsi presbyteri nihilo minus investigent, utrum aliquod impedimentum obsistat. Cum autem probabilis apparuerit coniectura contra copulam contrahendam, contractus interdicatur expresse, donec quid fieri debeat super eo, manifestis constiterit documentis. [...] Sane parochialis sacerdos qui tales coniunctiones prohibere contempserit, aut quilibet etiam regularis qui eis praesumpserit interesse, per triennium ab officio suspendatur, gravius puniendus, si culpaee qualitas postulaverit. Sed & iis qui taliter copulari praesumpserint, etiam in gradu concesso, condigna poenitentia iniungatur.”

6 *Concilium Tridentinum*, w: *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima collectio*, a cura di J. D. Mansi, t. 33, Parisiis 1902, col. 152–153: „Idcirco sacri Lateranensis concilii, sub Innocentio III. celebrati, vestigiis inhaerendo, praecipit, ut in posterum, antequam matrimonium contrahatur, ter a proprio contrahentium parcho tribus continuis diebus festivis in ecclesia inter missarum solemnias publice denuntietur, inter quos matrimonium sit contrahendum; quibus denuntiationibus factis, si

Dopiero Benedykt XIV zauważył, że mogą istnieć okoliczności, które zmuszają nupturientów do zawarcia małżeństwa w sposób tajny. 17 listopada 1741 roku papież ten wydał encyklikę *Satis Vobis Compertum*, w której pierwszy raz zostały unormowane kwestie związane z małżeństwami zawieranym w sposób tajny⁷. Przepisy dotyczące małżeństw tajnych nie zostały pominięte przez prawodawcę podczas redakcji Kodeksu Pio-Benedyktyńskiego z 1917 roku⁸. Zawarto je w rozdziale zatytułowanym *De matrimonio conscientiae*⁹. Normy pierwszego kodeksu związane z **małżeństwami sumienia** w Kodeksie Jana Pawła II z 1983 roku¹⁰ prawodawca przytacza w nieco zmienionej formie, lecz niezmienionej istocie, nazywając je **małżeństwami tajnymi**¹¹ (odnośny rozdział nosi tytuł *De matrimonio secreto celebrando*)¹².

Wolność od zapowiedzi małżeństw tajnych wynika tu z przepisów prawa powszechnego. Ustawodawca kościelny zawarł bowiem w kodeksie normę, w myśl której zezwolenie na tajne zawarcie małżeństwa zawiera w sobie nakaz przeprowadzania badania małżeńskiego w sposób tajny¹³. W związku z tym, że zapowiedzi mają charakter publiczny, co zostało już uwydatnione przy podawaniu ich definicji, przy małżeństwach o charakterze tajnym należy je pominąć. Jedną z funkcji zapowiedzi jest podanie do wiadomości wiernych danych wspólnot parafialnych, że jej członkowie projektują małżeństwo. To podanie do publicznej wiadomości oraz ogłoszenie wiernym niweczy tajny charakter badania przedmałżeńskiego. Więcej, niweczy także tajny charakter samego małżeństwa *nomen omen* tajnego. Stąd z samej swej istoty małżeństwa tajne zwolnione są z obowiązku głoszenia zapowiedzi¹⁴.

nullum legitimum opponatur impedimentum, ad celebrationem matrimonii in facie ecclesiae procedatur. [...] Insuper parochum vel alium sacerdotem, qui cum minori testium numero, & testas, qui sine parochae vel sacerdote huiusmodi contractui interfuerint, nec non ipsos contrahentes, graviter arbitrio ordinarii puniri praecipit.”

7 Zob. Benedykt XIV, *Satis Vobis Compertum*, w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, a cura di P. Gasparri, v. I, Romae 1947, nr 319, s. 701–705.

8 Zob. *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, „Acta Apostolice Sedis” 9 (1917) 2, s. 11–456 [dalej: CIC 17].

9 Zob. kan. 1104–1107 CIC 17.

10 Zob. *Codex Iuris Canonici auctoritate Joannis Pauli PP. II promulgatus*, „Acta Apostolice Sedis” 75 (1983) 2, s. 1–301, [dalej: KPK 83].

11 Zob. W. Góralski, *Małżeństwo kanoniczne*, Warszawa 2011, s. 330.

12 Zob. kan. 1130–1133 KPK 83.

13 Zob. kan. 1131, 1° KPK 83.

14 Zob. F. Olszewski, *Głoszenie zapowiedzi małżeńskich w prawie kanonicznym*, Lublin 1936, s. 85.

Zwolnienie z zapowiedzi pociąga za sobą obowiązek tym wnikliwszego przeprowadzenia badania przedmałżeńskiego nałożony na proboszcza. Proboszcz musi, korzystając z innych dostępnych mu narzędzi, osiągnąć wewnętrzną moralną pewność (*certitudo moralis*) co do tego, że na drodze do projektowanego małżeństwa nie stoi żadna przeszkoda.

2. Małżeństwa osób o różnej przynależności kościelnej

Kodeks prawa kanonicznego Jana Pawła II nie reguluje kwestii związanych z zapowiedziami małżeństw o różnej przynależności kościelnej. Na próżno szukać przepisów dotyczących omawianej kwestii zarówno przy kanonach związanych z przeszkodą różności religii¹⁵, małżeństw mieszanych¹⁶ czy też samych zapowiedzi małżeńskich¹⁷. Dopiero instrukcje wykonawcze pozwalają ustalić, że niektóre małżeństwa osób o różnej przynależności kościelnej są wolne od zapowiedzi.

W przypadku Polski, tutejsza konferencja biskupów wydała dokument, który staje się pomocny w określeniu zasięgu omawianej wolności od zapowiedzi. Jest to *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim*¹⁸. Zgodnie z przepisami partykularnymi zawartymi w wymienionym dokumencie w Polsce obowiązuje ogólna zasada zgodnie z którą „każde zamierzone małżeństwo należy podać do publicznej wiadomości”¹⁹. Zaraz po niej prawodawca podaje jednak zasadę szczegółową – warunek: „warunkiem jednak niezbędnym takiego postępowania, [...] jest to, by proboszcz [...] osiągnął moralną pewność, że narzeczeni są stanu wolnego i nic ich małżeństwu nie stoi na przeszkodzie”. Jeśli rozumieć użyte przez prawodawcę słowo „przeszkoda” w sensie wąskim, jako jedną z dwunastu istniejących aktualnie przeszkód kanonicznych, to zapowiedzi nie można głosić w przypadku małżeństw zawieranych za dyspensą od przeszkody różności religii. Jeśli zaś rozumieć to słowo w sensie szerokim, jako jakąś okoliczność, która stoi na drodze do nie tylko ważnego, ale i godziwego zawarcia

¹⁵ Zob. kan. 1086 KPK83.

¹⁶ Zob. kan. 1124–1129 KPK83.

¹⁷ Zob. kan. 1067 KPK83.

¹⁸ Zob. *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim*, w: „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 1 (1998), s. 85–137.

¹⁹ *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim*, dz. cyt., nr 94.

małżeństwa, to zapowiedzi należy zaniechać także w przypadku małżeństw mieszanych. Zgodnie jednak z normami kodeksowymi określającymi interpretację ustaw kościelnych²⁰, słowo „przeszkoda” należałoby rozumieć w tym przypadku wąsko. W wyniku takiego rozumienia omawianego przepisu wolne od zapowiedzi małżeńskich są związki zawierane za dyspensą od przeszkody różności religii, ale nie małżeństwa mieszane.

W przypadku małżeństw mieszanych obowiązuje ogólna zasada, zgodnie z którą należy je poprzedzić zapowiedziami. Prawodawca partykularny przewiduje jednak od tej zasady wyjątki, bowiem w wypadku kiedy zostaje udzielona dyspensą od formy kanonicznej, równocześnie udziela się dyspensy od obowiązku głoszenia zapowiedzi²¹.

Podsumowując kwestię zapowiedzi małżeństw osób o różnej przynależności kościelnej: wolne od zapowiedzi są małżeństwa zawierane za dyspensą od przeszkody różności religii oraz małżeństwa mieszane o ile otrzymały dyspensę od zachowania formy kanonicznej²².

3. Małżeństwa zawierane w nagłych wypadkach

Na mocy prawa kodeksowego wolni od zapowiedzi są nupturienci zawierający swe małżeństwo w niebezpieczeństwie śmierci (*periculo mortis*)²³. Niektórzy kanoniści ograniczają zwolnienie od zapowiedzi wyłącznie do sytuacji niebezpieczeństwa śmierci²⁴. Inni uważają, że do sytuacji, w której narzeczeni zawierają związek małżeński w niebezpieczeństwie śmierci, należy dodać także wypadki nagłe²⁵. Nagły

²⁰ Zob. kan. 10, 14, 17–18 KPK 83.

²¹ Zob. *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim*, dz. cyt., nr 93.

²² Zob. B. Düllek, *Zapowiedzi małżeństw osób o różnej przynależności kościelnej*, „Prawo Kanoniczne” 58 (2015) nr 1, s. 52–55.

²³ Zob. kan. 1068 KPK 83.

²⁴ Zob. A. Tanquerey, *Synopsis theologiae moralis et pastoralis*, t. I, Rome–Tornaci–Parisiis 1922, nr 856, s. 535–536; „Si matrimonium differri nequit sine magno incommodo, nec aliunde dispensatio a bannis obtineri valet, v. g. si moribundus vult concubinam ducere: quo casu, sufficit affirmatio jurata contrahentium”.

²⁵ Zob. J. B. Roberts, *The banns of marriage an historical synopsis and commentary*, Washington D.C. 1931, s. 96–98; F. Olszewski, *Głoszenie zapowiedzi małżeńskich w prawie kanonicznym*, dz. cyt., s. 85–86; F. M. Cappello, *Tractatus canonico-marialis de sacramentis*, t. 5, Taurini–Romae 1950, nr 162,

wypadek (*casus urgens*) ma miejsce wtedy, kiedy proboszcz przeprowadzający badanie przedmażeńskie nie ma możliwości odłożenia małżeństwa do czasu otrzymania dyspensy od zapowiedzi. Jednocześnie nupturientom z ewentualnego odłożenia zawarcia małżeństwa będzie zagrażać wielka szkoda materialna lub moralna albo spowoduje to zgorszenie wiernych²⁶.

Zaniechanie zapowiedzi w sytuacji nagłego wypadku (*casus urgens*) ma swoje uzasadnienie w epikii. Epikia (gr. *ἐπιείκεια*) to roztropne stosowanie prawa pozytywnego w sytuacji wyjątkowej, zakładające, że ustawodawca w tym konkretnym przypadku zwolniłby z przestrzegania prawa lub też inaczej: nie chciał zobowiązywać do jego przestrzegania w całej rozciągłości²⁷. Aby móc zastosować zwolnienie z zapowiedzi w przypadkach nagłych, należy spełnić trzy warunki: pierwszy – proboszcz nie ma czasu na odniesienie się do odpowiedniej władzy kościelnej z prośbą o dyspensę i jednocześnie nie może przełożyć ceremonii zawarcia małżeństwa tak, by wygłosić (lub opublikować) przynajmniej jednej zapowiedzi (wywiesić jej na kilka dni); drugi – z przełożenia ceremonii zawarcia małżeństwa wyniknie wielka szkoda moralna lub materialna, albo spowoduje to zgorszenie wśród wiernych; trzeci – proboszcz urobił sobie innymi dostępnymi metodami moralną pewność co do tego, że na drodze do projektowanego małżeństwa nie stoi żadna przeszkoda²⁸. Kiedy wszystkie trzy warunki są w sposób kumulatywny spełnione, upieranie się przy głoszeniu zapowiedzi jawi się nie tylko jako bezużyteczne, ale i szkodliwe²⁹.

Przed promulgacją Kodeksu Pio-Benedyktyńskiego w 1917 roku proboszcz udzielający małżeństwa w przypadku nagłym i zwalniający przy tym z zapowiedzi miał obowiązek powiadomienia o całej sytuacji swojego ordynariusza. Wynikało

s. 164: „Idque locum habet non solum in periculo mortis, sed etiam in aliis casibus, quamvis rarissime, ex gr. si scandalum aut infamia oriatur ex dilato matrimonio, si duo iam maritaliter in facie Ecclesiae contrahere velint, sed uterque vel saltem una pars redire nolit, post petitam dispensationem”.

²⁶ Zob. F. Olszewski, *Głoszenie zapowiedzi małżeńskich w prawie kanonicznym*, dz. cyt., s. 86.

²⁷ Zob. M. Sitarz, *Epikia*, w: M. Sitarz, *Słownik prawa kanonicznego*, dz. cyt., k. 54–55.

²⁸ Kaniści na ogół podają dwa warunki, pomijając wyrobienie sobie przez proboszcza moralnej pewności co do tego, że nic nie stoi na przeszkodzie do zawarcia projektowanego małżeństwa, zob. J. B. Roberts, *The bans of marriage an historical synopsis and commentary*, dz. cyt., s. 96–97; F.X. Wernz, P. Vidal, *Jus Canonicum*, t. 5, Romae 1946, nr 123, s. 151: „In casu necessitatis, si videlicet matrimonium differri nequit sine gravi incommodo et tempus non suppetit recurrenti ad Episcopum pro dispensatione. Quae urgens necessitas praesertim verificatur in periculo mortis, dum v. gr. moribundus concubiniarius est matrimonio copulandus, at etiam extra periculum mortis verificari”.

²⁹ Zob. J. B. Roberts, *The bans of marriage an historical synopsis and commentary*, dz. cyt., s. 96–97.

to z faktu, że zgodnie z prawem trydenckim³⁰ zapowiedzi w takich sytuacjach należało wygłosić po zawarciu (*matrimonium ratum tantum*), a przed dopełnieniem (*matrimonium ratum et consumatum*) małżeństwa³¹. Po reformie prawa przeprowadzonej przez Piusa X i Benedykta XV proboszcz nie ma obowiązku składania sprawozdania z zaistniałej sytuacji.

4. Małżeństwa rodzin panujących

Prawu o zapowiedziach małżeńskich nie podlegają nupturienci będący członkami rodzin panujących. Wyłączenie to ma swój fundament w prawie zwyczajowym, bowiem według niepamiętnego zwyczaju małżeństwa nupturientów wchodzących w skład rodzin panujących były wolne od zapowiedzi³². Przywilej ten, jak go określa James Brandon Roberts³³, nie ma umocowania w żadnym dokumencie Stolicy Apostolskiej, stąd należy go uznać za wynikający ze zwyczaju³⁴.

Obecnie trudno rozstrzygnąć zasięg przywileju, którym objęci są członkowie rodzin panujących. Pojawiają się tu bowiem dwa nieostre pojęcia – „rodzina” oraz „panująca”. Dokładny zakres zwolnienia nigdy nie został jasno ustalony³⁵. Przy rozstrzygnięciu dotyczącym zakresu znaczenia słowa „rodzina” w omawianym kontekście należy zadać sobie pytanie, o jak daleką rodzinę chodzi. Czy chodzi

³⁰ *Concilium Tridentinum*, dz. cyt., k. 152–153: „Quod si aliquando probabilis fuerit suspicio, matrimonium malitiose impediri posse, si tot praecesserint denuntiationes: tunc vel una tantum denuntiatio fiat: vel saltem parochi & duobus vel tribus testibus praesentibus matrimonium celebretur; deinde ante illius consummationem denuntiationes in ecclesia fiant, ut si aliqua subsunt impedimenta, facilius detegantur; nisi ordinarius ipse expedire iudicaverit, ut praedictae denuntiationes remittantur, quod illius prudentiae & iudicio sancta synodus relinquit.”

³¹ Zob. J. B. Roberts, *The bans of marriage an historical synopsis and commentary*, dz. cyt., s. 97–98; F. M. Cappello, *Tractatus canonico-marialis de sacramentis*, dz. cyt., nr 163, s. 164–165: „Quoad alteram partem vero, certum est dispositionem Tridentinam penitus abrogatam fuisse, tum quia ex iuris novi praescripto publicationes, matrimonium iam celebrato, nunquam sunt faciendae, tum quia utriusque coniugi »ab ipso matrimonii initio« aequum ius et officium est quod attinet ad actus proprios vitae coniugalis, i. e. quoad matrimonii consummationem”.

³² Zob. F. Olszewski, *Głoszenie zapowiedzi małżeńskich w prawie kanonicznym*, dz. cyt., s. 84; J. B. Roberts, *The bans of marriage an historical synopsis and commentary*, dz. cyt., s. 98.

³³ Zob. J. B. Roberts, *The bans of marriage an historical synopsis and commentary*, dz. cyt., s. 98.

³⁴ Zob. R. Sobański, *Zwyczaj*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. J. Krukowski, t. 1, Poznań 2003, s. 78–80.

³⁵ Zob. J. B. Roberts, *The bans of marriage an historical synopsis and commentary*, dz. cyt., s. 98.

wyłącznie o osobę panującą, czy też o jej zstępnych (dzieci, wnuki) oraz wstępnych (rodzice, dziadkowie)? Czy należy wziąć pod uwagę w omawianym kontekście także rodzeństwo osoby panującej? Czy można zaliczyć do zakresu rodziny panującej także dalszych jej członków (rodzeństwo ojca czy matki wraz z ich dziećmi, dzieci rodzeństwa osoby panującej, powinowatych itd.)?

Obok pojęcia „rodzina” trudności nastrocza pojęcie „panująca”. W przypadku kraju, w którym obowiązuje monarchia (np. Andora, Belgia, Hiszpania, Holandia, Liechtenstein, Luksemburg, Monako³⁶) z większą łatwością można wskazać na osobę panującą. Jest nią w krajach chrześcijańskich król lub książę (w krajach arabskich sułtan bądź emir, a w Japonii cesarz). Należy jednak zauważyć, że niejednokrotnie władza króla (księcia) ma charakter symboliczny, a jego funkcja – reprezentacyjna, samą zaś władzę (panowanie) sprawuje ktoś inny (np. w Hiszpanii). Na przykładzie Polski łatwo ukazać, jakie trudności generuje wskazanie na osobę panującego. Trudno bowiem wskazać, czy jest nim sam prezydent, czy też prezes rady ministrów (premier), marszałek sejmu lub senatu *et cetera*. Podobne trudności będą się nasuwać także przy analizie innych państw niemonarchicznych.

Aby ustalić zakres przywileju wolności od zapowiedzi rodzin panujących, należy odnieść się do celowości tej instytucji kanonicznej. Celem zapowiedzi, co już zostało wspomniane we wstępie, jest przede wszystkim poinformowanie wiernych o projektowanym przez narzeczonych małżeństwie. Mając na uwadze, że małżeństwa rodzin panujących są na ogół publicznie znane i stanowią przedmiot powszechnego zainteresowania, dodatkowe wygłaszanie zapowiedzi jawi się jako bezcelowe³⁷. Stąd, jeśli media nagłaśniają zamiar zawarcia małżeństwa członka rodziny panującej, to zapowiedzi można zaniechać. Należy tu podkreślić, że zwol-

36 Ze względu na fakt anglikańskiego pochodzenia rodziny królewskiej celowo pominięto bodaj najbardziej znaną monarchię – Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej. Nie wymieniono także innych krajów protestanckich, takich jak na przykład: Dania, Norwegia czy Szwecja, oraz krajów arabskich, jak na przykład: Arabia Saudyjska, Jordania, Katar, Kuwejt, a także shintoistyczna Japonia.

37 Zob. F. Olszewski, *Głoszenie zapowiedzi małżeńskich w prawie kanonicznym*, dz. cyt., s. 84; J. B. Roberts, *The bans of marriage an historical synopsis and commentary*, dz. cyt., s. 98. Za przykład niech posłuży niedawno zawarte małżeństwo jednego z członków brytyjskiej rodziny królewskiej – Henryka z Walii (wnuka królowej Elżbiety II) z Meghan Markle lub wcześniejsze Karola, księcia Walii (syna królowej Elżbiety II) z Dianą Spencer. Na gruncie polskim trudno o współczesny przykład, natomiast warto przypomnieć Tymoteusza Szydło, syna premier Beaty Szydło, który przyjmował święcenia kapłańskie (przed którymi także głosił się zapowiedzi, zob. kan. 1051, 2°). Wszystkie trzy wymienione przypadki były na tyle nagłośnione w mediach, że zapowiedzi jawiły się jako zbędne.

nienie to nie wynika z wysokiej pozycji politycznej czy społecznej³⁸, a z realizacji celu zapowiedzi w inny sposób (w innej formie).

Kanoniści I połowy XIX wieku, w oparciu o kan. 1557§1, 1° Kodeksu prawa kanonicznego z 1917 roku, poprzez analogię wyłączały spod obowiązku zapowiedzi osoby panujące oraz ich dzieci, a także następców tronu³⁹. Inni, nieco surowiej podchodząc do zagadnienia, uważali, że spod prawa o zapowiedziach są wyciągnięte jedynie osoby panujące oraz ich następcy⁴⁰.

Spod obowiązku poddania się zapowiedziom małżeńskim chciała wyłamać się polska szlachta. Był to wyraz między innymi nadinterpretacji omawianego prawa zwyczajowego. Faktycznie arystokracja polska ze swej szlacheckiej buty w Polsce zwanej **złotą wolnością** nie chciała się zrównać w prawie o zapowiedziach z podległym sobie gminem. Ostatecznie kwestię tę w Polsce uregulował dekret *Tametsi* Soboru Trydenckiego⁴¹.

Franciszek Olszewski podaje, że w kontekście zapowiedzi małżeństw rodzin panujących decydujący głos ma ordynariusz miejsca⁴². Sprawia to jednak wrażenie, że omawiany zwyczaj zostaje wtedy niejako zawieszony, a jego miejsce zastępuje dyspensa.

Zakończenie

Zapowiedzi małżeńskie mają wielowiekową tradycję sięgającą soboru laterańskiego IV (1215). Ostatnim powszechnym prawem o zapowiedziach jest norma zawarta w kan. 1067 Kodeksu prawa kanonicznego, w której prawodawca kościelny

³⁸ Zob. J. B. Roberts, *The bans of marriage an historical synopsis and commentary*, dz. cyt., s. 98.

³⁹ Zob. F. Olszewski, *Głoszenie zapowiedzi małżeńskich w prawie kanonicznem*, dz. cyt., s. 85; J. B. Roberts, *The bans of marriage an historical synopsis and commentary*, dz. cyt., s. 98.

⁴⁰ Zob. F. Olszewski, *Głoszenie zapowiedzi małżeńskich w prawie kanonicznem*, dz. cyt., s. 84; F. M. Cappello, *Tractatus canonico-marialis de sacramentis*, t. 5, dz. cyt., nr 162, s. 164: „In matrimonis principum ex usu universalis, ut iure antiquo communiter docebant auctores; quia eorum genus adeo notum est, ut impedimentum, si quod obstet, facile cognosci possit. Hoc valet etiam iure novo, saltem si agitur de iis qui supremum tenent populorum principatum horumque filii ac filiabus eisve quibus ius est proxime succedendi in principatum.”; J. B. Roberts, *The bans of marriage an historical synopsis and commentary*, dz. cyt., s. 98.

⁴¹ Zob. B. Düllek, *Rozwój kanonicznej instytucji zapowiedzi małżeńskich w Polsce do końca XIX wieku*, „Teologia Młodych” 2 (2013), s. 63–66.

⁴² Zob. F. Olszewski, *Głoszenie zapowiedzi małżeńskich w prawie kanonicznem*, dz. cyt., s. 85.

poleca konferencjom biskupów, aby te wydały normy dotyczące między innymi zapowiedzi małżeńskich. W wyniku tego niektóre konferencje całkowicie zniosły obowiązek głoszenia zapowiedzi (np. w Niemczech). Wydaje się jednak, że jest to niezgodne z myślą prawodawcy powszechnego, a co ważniejsze z celowością prawa. Zapowiedzi małżeńskie są bowiem publicznym ogłoszeniem zamiaru zawarcia związku małżeńskiego, mającym na celu nie tylko zbadanie, czy nic nie stoi na drodze do ważnego i godziwego zawarcia związku małżeńskiego (co w dzisiejszych warunkach wzmoczonej fluktuacji ludności oraz anonimowości wiernych jest w zasadzie niemożliwe), ale również podanie do wiadomości wiernych danej wspólnoty parafialnej, że jej członkowie projektują małżeństwo, a także zapobieganie małżeństwom małoletnich zawieranych bez wiedzy rodziców, zaś przede wszystkim zwrócenie się do parafian z prośbą o modlitwę za nupturientów. Stąd zwolnienie od zapowiedzi powinno być wyjątkiem, a nie regułą.

Istnieje kilka kategorii małżeństw, które są wyjęte spod prawa o zapowiedziach. Są to: małżeństwa tajne (na mocy prawa kodeksowego); małżeństwa zawierane za dyspensą od przeszkody różności religii (na mocy prawa partykularnego [na przykładzie Polski]); małżeństwa mieszane zawierane za dyspensą od formy kanonicznej (na mocy tejże dyspensy [na przykładzie Polski]); małżeństwa zawierane w niebezpieczeństwie śmierci (na mocy prawa kodeksowego); małżeństwa zawierane w nagłych wypadkach (na mocy epikii); oraz małżeństwa rodzin panujących (na mocy niepamiętnego zwyczaju). Do nich należy dodać małżeństwa, które uzyskały dyspensę od zapowiedzi.

SUMMARY

Marriages immune to bans in canon law (considering particular Polish law)

There are several categories of marriages that are outlawed from marriage bans. They are: secret marriages (under codex law); marriages concluded under a dispensation from the obstacle of the diversity of religion (under particular law [on the example of Poland]); mixed marriages concluded after a dispensation from the canonical form (by virtue of this dispensation [on the example of Poland]); marriages concluded in danger of death (under codex law); marriages concluded in an emergency (by epic); and marriages of ruling families

(by virtue of the immemorial custom). To them should be added marriages, which have received a dispensation from the banns.

Keywords: matrimonial canon law, banns of marriage, particular canon law in Poland

Małżeństwa wolne od zapowiedzi w prawie kanonicznym (z uwzględnieniem polskiego prawa partykularnego)

Istnieje kilka kategorii małżeństw, które są wyjęte spod prawa o zapowiedziach. Są to: małżeństwa tajne (na mocy prawa kodeksowego); małżeństwa zawierane za dyspensą od przeszkody różności religii (na mocy prawa partykularnego [na przykładzie Polski]); małżeństwa mieszane zawierane za dyspensą od formy kanonicznej (na mocy tejże dyspensy [na przykładzie Polski]); małżeństwa zawierane w niebezpieczeństwie śmierci (na mocy prawa kodeksowego); małżeństwa zawierane w nagłych wypadkach (na mocy epikii); oraz małżeństwa rodzin panujących (na mocy niepamiętnego zwyczaju). Do nich należy dodać małżeństwa, które uzyskały dyspensę od zapowiedzi.

Słowa kluczowe: kanoniczne prawo małżeńskie, zapowiedzi małżeńskie, partykularne prawo kanoniczne w Polsce, dochodzenie przedślubne

BIBLIOGRAFIA

Źródła

1. Benedykt XIV, *Satis Vobis Compertum*, w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, a cura di P. Gasparri, v. I, Romae 1947, s. 701–705.
2. *Codex Iuris Canonici auctoritate Joannis Pauli PP. II promulgatus*, „Acta Apostolice Sedis” 75 (1983) 2, s. 1–301.
3. *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, „Acta Apostolice Sedis” 9 (1917) 2, s. 11–456.
4. *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim*, „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 1 (1998), s. 85–137.
5. *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima collectio*, a cura di J. D. Mansi, t. 22, Venetiis 1778.
6. *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima collectio*, a cura di J. D. Mansi, t. 33, Parisiis 1902.

Literatura

7. Cappello F. M., *Tractatus canonico-marialis de sacramentis*, t. 5, Taurini–Romae 1950.
8. Düllek B., *Rozwój kanonicznej instytucji zapowiedzi małżeńskich w Polsce do końca XIX wieku*, „Teologia Młodych” 2 (2013), s. 62–68.
9. Düllek B., *Zapowiedzi małżeństw osób o różnej przynależności kościelnej*, „Prawo Kanoniczne” 58 (2015) nr 1, s. 47–56.
10. Góralski W., *Małżeństwo kanoniczne*, Warszawa 2011.
11. Olszewski F., *Głoszenie zapowiedzi małżeńskich w prawie kanonicznym*, Lublin 1936.
12. Pawluk T., *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 3, Olsztyn 1984.
13. Pelczar J., *Prawo małżeńskie katolickie z uwzględnieniem prawa cywilnego obowiązującego w Austrii, w Prusach i w Królestwie Polskiem*, Kraków 1890.
14. Roberts J. B., *The banns of marriage an historical synopsis and commentary*, Washington D.C. 1931.
15. Sitarz M., *Słownik prawa kanonicznego*, Warszawa 2004.
16. Sobański R., *Zwyczaj*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. J. Krukowski, t. 1, Poznań 2003, s. 78–87.
17. Tanquerey A., *Synopsis theologiae moralis et pastoralis*, t. 1, Rome–Tornaci–Parisiis 1922.
18. Wernz F. X., Vidal P., *Jus Canonicum*, t. 5, Romae 1946.